

Krekova koč na Ratitovcu

Ob 110. obletnici ustanovitve PD Železniki in
ob 100. obletnici smrti Janeza Evengelista Kreka

Katja Mohorič Bonča

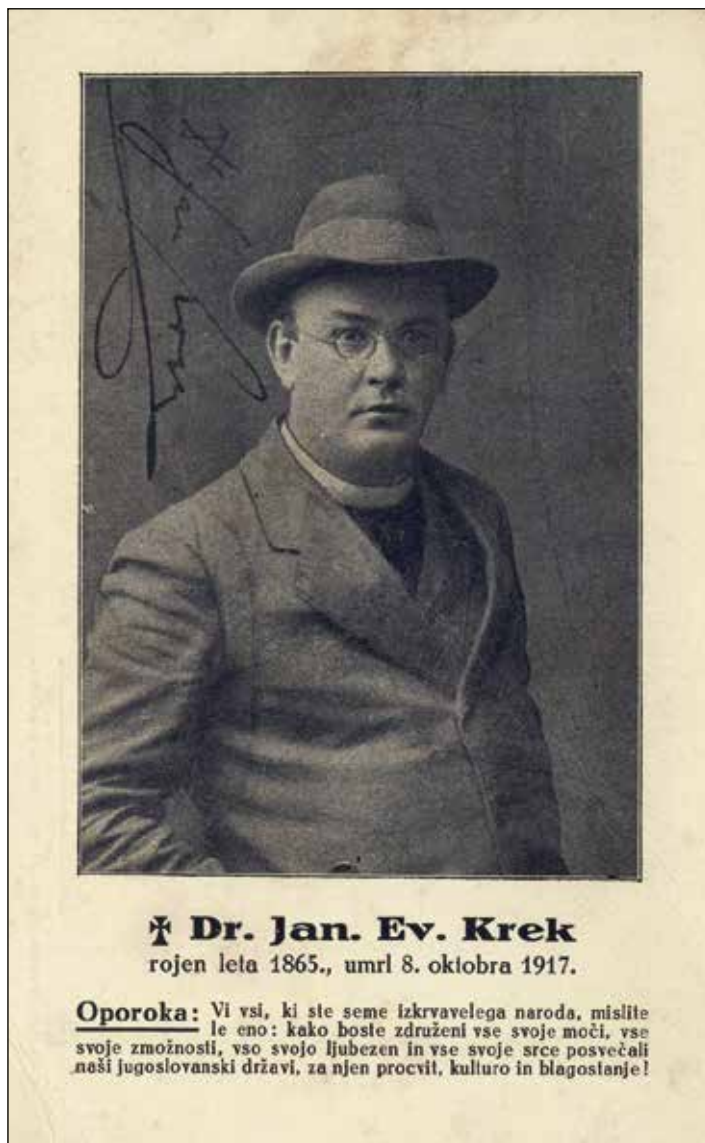
Janez Evangelist Krek – mož mnogoterih vlog

*Iz daljine, iz tujine
Na skaline, na planine
Duh mi speje;
Na čerovje, tja v domovje,
Kjer mahovje in skalovje
Srečo veje.*

Dr. J. E. Krek (J. Sovran): Planinska¹

Janez Evangelist Krek (27. november 1865–8. oktober 1917) je prva leta preživel kot učiteljski otrok pri Sv. Gregorju na Dolenjskem. Kasneje so se Krekovi preselili v Komendo, kjer je oče dobil novo delovno mesto učitelja. Tam je pričel s šolanjem tudi Janez Evangelist. Po zgodnji očetovi smrti so se Krekovi preselili v Selca, v očetovo rojstno hišo v Štoku. Janez Evangelist je nadaljeval s šolanjem v Škofji Loki in s študijem teologije v Ljubljani ter na Dunaju.

Živel je vsebinsko bogato življenje duhovnika,

Črno-bela razglednica, izdana ob smrti J. E. Kreka. Pod sliko je odlomek iz njegove oporoke. Hrani Muzej krščanstva na Slovenskem.

sociologa, politika, profesorja, publicista in pisca. Močno je zaznamoval družbeno, gospodarsko in politično življenje na Slovenskem na prehodu iz 19. v 20. stoletje. S preprosto opravo in s karizmatičnim nastopom je navduševal prijatelje, vaško skupnost ali ljudske množice. Veljal je za delavnega, veselega, družabnega in zanesljivega človeka. Prijeten in topel opis dr. Kreka je podal Jože Abram v spominih nanj leta 1927: "Bil je meni in tudi drugim tovarišem kakor prvi med vrstniki, pravi drug, pravi mladenič med mladeniči, živahen, čvrst v kretanju (čeprav malo bolj kmečkem) in besedi, glasen, silo dovtipen in poln zvonkega smeha in kipečega življenja – kakor te drobne tičice. Ves njegov nastop je bil silo prikupen, obraz požlahtnjen z izredno blagimi potezami, usta precej majhna in fino zaokrožena. Očarujočo moč pa je imel v svojih velikih očeh."² V nadaljevanju beremo, da je bil vedno mož beseda. "Kamor je obljubil, je prišel gotovo. Res, da navadno šele zadnji trenotek, a zamudil ni, kolikor vem, nikdar."³

Razpet med številne življenjske vloge je proste dneve rad preživel v miru. Ravno gore so bile tiste, ki so mu zagotavljale mir in so mu predstavljale vir navdiha, zatočišče takrat, ko je bil "sit gospode". Že kot otrok se je vzpenjal na gričke na rodnem Dolenjskem, kasneje pa je mir iskal v hribovitih krajih Selške doline. Poleg pogostega obiskovanja Ratitovca je bil večkrat na Črni prsti, Možicu, Poreznu, Blegošu, Golici, Sv. Treh kraljih, Kumu, Sveti Gori.⁴ Tudi nekatere njegove objavljene pesmi, napisane pod psevdonimom J. Sovran, opevajo hribovito pokrajino. Oseбноizpovedne pesmi idealizirajo čas, preživet v gorah in planinah. S tem je še jasneje izrazil občutja miru, ki ga ponujajo gore, in napetosti, ki jih prinaša dolinski vsakdan.

Ni naključje, da je spodbujal organiziran razvoj planinstva v Selški dolini. Njegov dober sošolec in prijatelj, tudi duhovnik, Anton Pfajfar (1863–1935) je postal prvi predsednik Planinskega društva, takrat Selške podružnice Slovenskega planinskega društva.

Album fotografij, ki so ga častnemu članu Selške podružnice Slovenskega planinskega društva podarili člani društva. Hrani PD Železniki.

Na oddih v Selško dolino – v Selca in na Prtovč

Le imejte krasne svoje

Vi doline in vrte!

Dajte mi planine moje,

Dajte moje mi gore!

Dr. J. E. Krek⁵

Šolanje in poklicno delovanje je Janeza Evangelista Kreka vodilo v druge kraje. Počitniške dni – šolske in kasneje službene – pa je preživel v Selški dolini. Sodeč po zapisih, je sprva mir in počitek našel v Selcih v domači hiši. Štokarjev gospod, kot ga imenuje France Koblar, je pomagal mami v trgovini, inštruiral in obiskoval okoliške hribe. Dva bližnja soseda hiši v Štoku sta bila Krekova prijatelja Josip Grošelj in Ignacij Semen. Podobar Josip Grošelj je bil sosed, kamor je dr. Krek rad zahajal.⁶ Drugemu je posvetil igri Tri sestre in Turški križ, ki sta bili v knjižni obliki izdani leta 1910. Po materini smrti leta 1903 je počitniška Selca zamenjal za Prtovč. Dobro se je znašel v teh lokalnih skupnostih v Selški dolini in s številnimi domačini navezal pristne prijateljske stike.

Prtovč je posebno poglavje v Krekovem življenju, "skalno gnezdo". Tja je zahajal poleti med letoma

1903 in 1914, večkrat tudi pozimi, ko je gazil več kot meter snega. Bival je pri družini posestnika Petra Pavliča. Pavličevi so bili šestčlanska družina. Živeli so v današnji Lukovi hiši na Prtovču. Janez Evangelist Krek je pri njih imel prostorno svetlo sobo z dvema oknoma in lepim razgledom ter z dvema posteljama, mizo, polno knjig in papirjev, z obešalom za oblačila in s klopjo za knjige.⁷ Obedoval je skupaj z družino. Vključeval se je v vaško življenje. Zvonil je, ko je mežnarjeva družina imela delo, maševal, spovedoval, organiziral je izdelavo vaškega vodovoda. Ob koritu je postavil klop za počitek in druženje, prostor pa je postal pravo središče prosvetne šole.⁸

Poletja na Prtovču je preživel dejavno, pogosto v družbi dijakov in prijateljev. Planinaril je, pisal pismi in druga besedila za slovenske časnike in razna srečanja. Na Prtovču je prejemal pošto in nanjo tudi odgovarjal.

Sam ali v družbi je zahajal na Ratitovec, pogosto po brezpotju. Ti pohodi so bili doživetja zanj in za prijatelje, ki jih je gostil na Prtovču. "Ja, na Ratitovcu ni cesarskih cest," je baje odgovarjal tistim, ki so se pritoževali nad hojo.⁹

Kako poseben je bil zanj Prtovč, priča tudi zapis, ki je nastal ob njegovi smrti. V Slovincu je pisalo, da je bil ob njegovi krsti šopek cvetlic s Prtovča.¹⁰

Planinski izleti na Ratitovec – iz spominov Krekovih sodobnikov

Nato je šel z nama "predstavljat" po svoje še vso bližnjo in daljno okolico z ljudstvom vred, kolikor pač daleč nese oko z vzvišenega prtovškega razgledišča.¹¹

Spomin na počitniški izlet v Selško dolino

Po grebenih smo šli dalje, poti ni v tisti deželi, razen za jastrebe, a to je bila doktorjeva skrb, da prav pridemo. Globoko pod nami, kakor v prepadu, je bila zelena dolina z vasjo Danje. Tako smo prišli nad Sorico. Nekaj jih je šlo k izviru Sore pit z gospodom Sovranom. Ker sem bil truden, nisem šel, ampak počenil na podplate, in šlo je naravnost navzdol po strmem travniku kakor na smučeh. Ko smo se spodaj sešli, smo se oglasili v gostilni, da se pokrepčamo.¹²

Spomin Janeza Sušnika, župnika v Selcih, na pot na Ratitovec

S Krekom sva šla na Ratitovec. Ko sem hotel zaviti po markirani poti, me je potegnil za rokav: tu gori naravnost pojdeva. Čemu bi hodila po poti, kjer vsi hodijo. Svaril sem ga, da bova zašla v goščo, skalovje ... Udaril jo je po svoje in hočeš nočeš sem moral za njim.¹³

Spomini Franceta Koblarja na srečanja s Krekom v hribovitih krajih Selške doline

France Koblar, kaplan Smolej in njegova mama so ga obiskali na Prtovču. "Sedel je pred mežnarjevo hišo in nas sprejel kot pravi gorjanec, gostil z žganci in mlekom, čeprav je kaplanova mati kot postrežljiva in gosposka Ljubljanka prinesla s seboj vseh drugih dobrot. /.../ Po več urah, ko se je z nami tako ukvarjal, nas je še spremil daleč po gozdu do Draboslovce. Šli smo ravno skozi bukovje – s Smolejem sva markirala pot za Slovensko planinsko društvo – tu se Krek nenadoma ustavi. /.../¹⁴

Po osmi šoli – precej pozno poleti ali že konec septembra – sva z župnikom Marčičem šla na Ratitovec in na Prtovču našla Kreka. Spremil naju je nekaj časa in nama kazal nova pota, po katerih on hodi – hodil je brez poti – po samih strminah; ko sva se vračala, je naju že čakal z žganci. Takrat je bil nekoliko utrujen. Pokazal nama je tudi novo pot proti domu: skozi grmovje smo prišli na vrh Lašnovca in obstali: tik pod nami Železniki. Ko smo se leže pogovarjali, je postal naenkrat mehak in dejal: "In vendar imam tale kraj rad! Hudo mi je zanj!"¹⁵

Ko nas je nekaj dni pred shodom (l. 1913) šlo več mladih ljudi, fantov in deklet, na Ratitovec, ga zagledamo na poti vrhu Razora. Vesel nas je bil. "Kam, gospod doktor?" "V Rim." "Čez Ratitovec?" "Vsa pota peljejo v Rim."¹⁶

Spomin Ivana Dolenca

Kmalu jo je mahal, kopajoč se v znoju, zopet po strmi poti na goro, si utrgal šopek ruševja, zataknil za trak gorski nagelj, ubral ob poti jagodo rdečko, gledal divje kozle, ki so se podili po pobočju gore, pravil, kod raste planika. Družba je dospela do male ravnine, kjer preneha gozd in se prične pravi gorski svet: zelena dolina, obdana s strmimi, deloma skalnatimi bregovi.¹⁷

Spomini Jožeta Abrama, ki je po boleznih okrevljal pri dr. Kreku na Prtovčju

Ostali popoldan do večera sva porabila za sprehod v Jelovico ali pa strmo gori proti planini Pečani. To je pa pazil Janez, da pač nisva stopila na izhrojeno stezo: kar vprek, čeprav skozi grmovje in po vseh štirih čez skale! Na kakem lepem razgledišču sva malo posedela, zrla v živahnem pogovoru po lepem zelenem svetu, malo zapela (prav za prav je pel le bolj on), malo povriskala (jaz sem znal kot bivši Trentar bolje), pa šla naprej ter se vračala po bogve kakih ovinkih domov – velikokrat po trdi temi ali po mehki mesečini.¹⁸

In na drugem mestu v isti publikaciji

Polagoma sva zlezla v senco ali jo mahnila v breg proti Ratitovcu ali pa proti Jelovici v smrečje ali mah. Spotjo sva vriskala (vriskal sem pa le jaz!) in pela; kjer sva obstala, sva pa zakurila majhen kres. To lepo navado je imel Janez najbrž že od mlada. Čudovito lep in privlačen je ogenj zunaj v naravi, pa bodi poleti ali pozimi!¹⁹

Rudolf Andrejka v potopisu na Ratitovec

Ko smo na Prtovčju premagali prvih 1000 m, naj nikar ne hodimo mimo hiše, ki je v njej dr. Krek živel in delal, se veselil – a tudi trpel. Tabla selške podružnice SPD na nji nam pove, da je le še poldrugo uro do vrha. Zato je tu najpripravnější kraj za kratek odmor. V gostoljubni in snažni hiši Petra Pavliča je za utrujene planince vedno kaj okrepcila – kdor ima srečo, pa dobi pristne koruzne žgance z izvrstnim prtovškim mlekom.²⁰

Krekova koča na Ratitovcu

Kjer so raja bajni dvori

I za mene;

Na skaline, na planine

Mile moje domovine

Duh me žene!

Dr. Janez Ev. Krek (J. Sovran): Planinska²¹

Krekova koča je srečevališče planincev od vsepovsod in pod vrhom Ratitovca kraljuje od leta 1925. Ponuja zavetje, okrepčilo in družbo planincem.

Slovensko planinsko društvo (SPD) je že dobro desetletje med ljudmi širilo zavedanje o pomenu planinstva in obenem z močno slovensko organizacijo krepilo narodno zavest, ko so se leta 1907 na pobudo župnika Antona Pfajfarja tudi v Selški dolini odločili za ustanovitev samostojne planinske podružnice. Veliko vlogo pri tem je imel Janez Evan-

gelist Krek s svojim navdušenjem nad gorami ter s političnim delovanjem v takratni državi. Ustanovni zbor Selške podružnice SPD za škofjeloški okraj s sedežem v Železnikih je bil 21. maja 1907 na Česnjici (Železniki).

Spodbujanje planinarjenja, označevanje planinskih poti in pridobivanje članstva so bile pomembne naloge društva. Postavitev planinske kočice na Ratitovcu je bila tudi ena od začetnih idej novoustanovljenega društva. Uresničili so jo nekoliko kasneje, ko se je politično dogajanje na tem obmejnem delu takratne Jugoslavije po prvi svetovni vojni nekoliko ustalilo.

Z gradbenimi deli so pričeli julija 1923. Otvoritev je bila slovesna in novico o otvoritvi kočice 9. avgusta 1925 so objavili osrednji slovenski časniki. Na otvoritvi je prof. Dolenc potrdil, "da vsaka nova planinska koča poglobi našo ljubezen do domovine, do dobrega našega ljudstva in do naših gora".²²

Prva koča na Ratitovcu je bila velika 6 x 11,4 metra, višina slemena je bila 7,4 metra, višina do strehe 3,5 metra.

Otvoritve kočice 9. 8. 1925 se je udeležilo okoli 600 obiskovalcev, med njimi tudi Krekova sestra Cilka Krek.

Dvajseta leta 20. stoletja so bila leta pomembnih društvenih odločitev. Gradnja koč je od odbornikov in delavcev zahtevala veliko napora, za društvo pa je predstavljala velik finančni zalogaj. Odločili so se, da koč leta 1926 oddajo Slovenskemu planinskemu društvu, tri leta kasneje pa se je Selška podružnica SPD preimenovala v Škofjeloško s sedežem v Škofji Loki. Oskrbniki koč se so menjali, koč pa je še vedno gostila planince, ki jih je bilo zaradi ugodne lege Ratitovca veliko.

Leta 1940 je koč zasedla Kraljevina Jugoslavija, kajti začela je graditi obrambno (Rupnikovo) linijo. Med vojno, 1. maja 1943, je bila koč zaradi nevarnosti pred okupatorjevo zasedbo požgana.

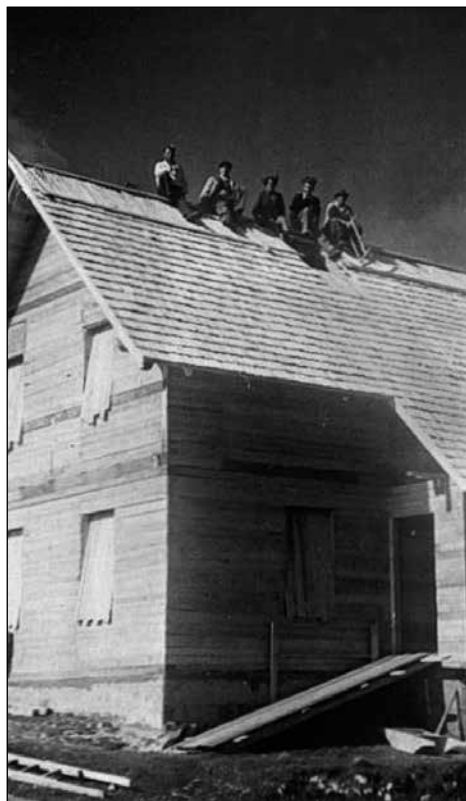
Dvom in optimizem hkrati je čutili iz besed, zapisanih v vpisno knjigo julija 1940, takratnega oskr-

bnika Dragotina Dolenca: "Morda bodo še kedaj od vrhov nepozabnega Ratitovca odmevali akordi harmonike njegovega zvestega oskrbnika."

Po drugi svetovni vojni je društvena organizacija planinstva oživela. Ustanovni zbor novoustanovljenega društva je bil 26. februarja 1950. Spet je bila gradnja nove koč na Ratitovcu pomembna naloga in prioriteta. Potekala je med julijem 1953 in julijem 1954. Tesarska in druga dela so pripravili že v dolini, sledil je še naporen transport materiala na Ratitovec. Nekaj več kot desetletje kasneje so koč prvič povečali. Redna vzdrževalna dela v naslednjih desetletjih, posodobitve, nove pridobitve in prenove kuhinje, jedilnice in ležišč so pogoj za dobro počutje planincev v koči, ki se od leta 1992 ponovno imenuje Krekova koč.

Ratitovski zvon je bil med letoma 1925 in 1939 ob koči z namenom, da bi v meglenem vremenu nanj zvonili in planince varno pripeljali do planinske koč. Zvon je ob otvoritvi Krekove koč na Ratitovcu leta 1925 koči podaril univ. prof. inž. Josip Boncelj. Hrani Muzej Železniki.

Gradnja nove koč na Ratitovcu, jesen 1953. Otvoritev je bila 18. julija 1954.

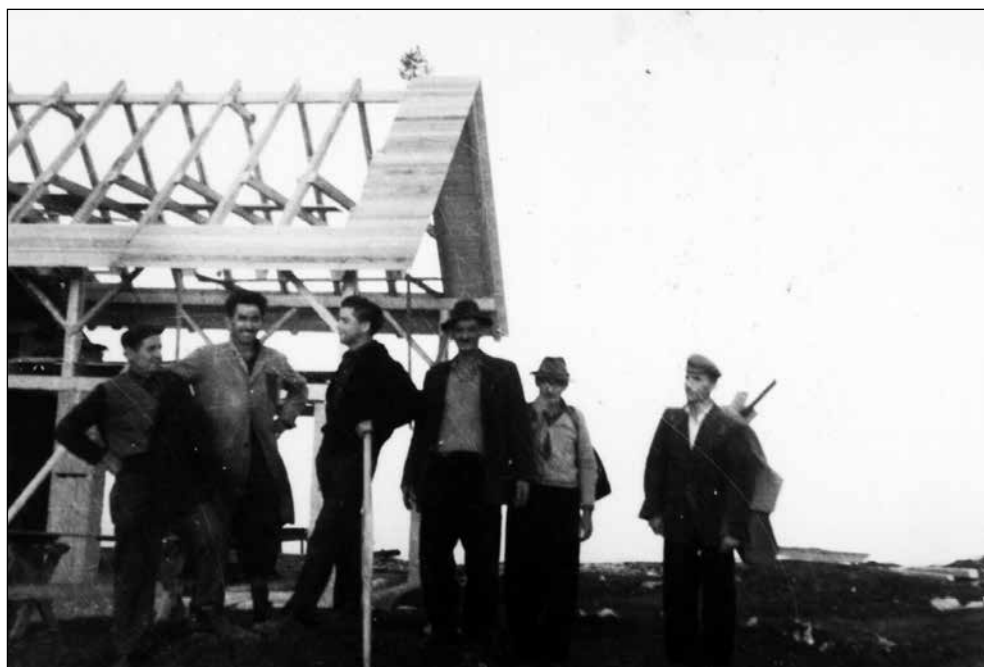
V nedeljo 18. julija 1954
bo Planinsko društvo za Selško dolino
v Železnikih
praznovalo

SLOVESNO
Otvoritev
nove planinske koče
na RATITOVCU

Otvoritev bo ob 11. uri dop.

Kamijeni bodo vozili od vsah jutranjih vlakov
od kolodvora do Prizide in prebrer nazaj

Vabljeni!

Gradnja prizidka, 1967. Gradnja prizidka se je zaradi povečanih potreb po prostoru pričela leta 1966. Otvoritev je bila 7. julija 1968. Koča je pridobila večjo jedilnico in ležišča v zgornjem nadstropju prizidka.

Prenova druge jedilnice je potekala jeseni 2001.

Ob 50-letnici koče je bila koča prenovljena, a to ni bila zadnja posodobitev.

Leta 2010 je bil v celoti porušen prizidek iz leta 1987. Na istem mestu je bil zgrajen nov in dodatno podkleten prizidek. Tu so v kletnih prostorih sanitarije in strojnica s črpalkami. V pritličju je četrta jedilnica z 20 sedeži, v nadstropju pa oskrbnikovo stanovanje. Poleg prizidka je bila zgrajena čistilna naprava in zbiralnik vode velikosti 60 kubičnih metrov.

Planinsko društvo Železniki danes – v številkah

- PD Železniki ustanovljeno leta: 1907
- Število društvenih predsednikov od ustanovitve do danes: 14
- Število članov v letu 2017: 466
- Število članov planinskega krožka na OŠ Železniki v letu 2016: 53 (v vseh letih se število giblje med 40 in 55)
- Število poti, ki vodijo na Ratitovec: 11
- Število obiskovalcev Ratitovca v zadnjih dveh letih (2015, 2016): 48–50 tisoč
- Število planincev, ki so sodelovali v akciji Prijatelji Ratitovca v letu 2016: 639, ki so skupno opravili 26.454 vpisov
- Število vpisov, opravljenih v vseh 26 akcijah Prijatelj Ratitovca: 383.117
- Ocena števila planincev, ki sodeluje v akciji Enajst krat deset za 110 let: 300
- Število fancovtov, ocvrtih na običajno poletno nedeljo: 200–300, ob izrednih nedeljah 400
- Število dni, ko je Ratitovec snežen: leta 2009 je bil Ratitovec na merilnem mestu na Pečani zasnežen 182 dni (od 25. 11. 2008 do 25. 5. 2009)
- Višina snežne odeje: 315 cm leta 2009, tega leta je zapadlo na Ratitovcu skupno 439 cm snega

Opombe:

- ¹ Dom in svet, 1892, letnik 5, št. 5, str. 221.
- ² Abram 1926/1927, str. 62, 63.
- ³ Abram, 1926/1927, str. 105.
- ⁴ Abram, 1926/1927, str. 108.
- ⁵ Dom in svet, 1917, letnik 30, št. 11/12; str. 311.
- ⁶ Andrejka, 1932, str. 6.
- ⁷ Abram, 1926/1927, str. 160.
- ⁸ Abram, 1926/1927, str. 160.
- ⁹ Andrejka, 1925, str. 3.
- ¹⁰ Dolenc, 1917, str. 309.
- ¹¹ Jože Abram, Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka, 1926.
- ¹² A. V., Ob 50-letnici dr. Janeza Ev. Kreka, 1917, str. 41–42.
- ¹³ Pfajfar, 2015, str. 11.
- ¹⁴ Koblar, 1976, str. 200–201.
- ¹⁵ Koblar, 1976, str. 202–203.
- ¹⁶ Koblar, 1976, str. 203.
- ¹⁷ Dolenc, 1917, str. 311.
- ¹⁸ Abram, 1926, str. 162.
- ¹⁹ Abram, 1926, str. 162.
- ²⁰ Andrejka, 1932, str. 16.
- ²¹ Vir: Dom in svet, 1892, letnik 5, št. 5, str. 221.
- ²² Slovenski narod, 11. 8. 1925.

Viri:

- Abram, Jože, 1927: *Spomini na dr. Janeza Evangelista Kreka*, v: Mentor, dijaški list, 14. letnik, št. 3. –4., 5. –6., 7. –8., 9. –10. A. M., 1932, *Spomini na našega nepozabnega voditelja*, v: Slovenec, 8. 10. 1932, št. 231, str. 6.
- Andrejka, Rudolf, 1925, *Ratitovec! (ob otvoritvi Krekove kočne na Ratitovcu)*, v: Slovenec, 8. 8. 1925, št. str. 1–3.
- Andrejka, Rudolf, 1932, *Na Ratitovec*, v: Slovenec, 29. 5. 1932, št. 121, str. 16.
- Dolenc, Ivan, 1917, *Po gorah in cestah*, v: Dom in svet, trideseti letnik, št. 11–12, str. 309–314.
- Dolenc, Ivan, 1923, *Izbrani spisi, I, II. zvezek*; Društvo dr. Janez Ev. Krek v Ljubljani.
- Pfajfar, Franc, 2015: *Janez Evangelist Krek*, elektronsko gradivo.
- Kardoš, Štefan, 1996, *Klobuk dr. Kreka*, v: Slavistična revija, letnik 44, št. 4, str. 399–436.
- Koblar, France, 1976, *Moj obračun*, Slovenska matica, Ljubljana.
- Krek, J. E., 1910, *Turški križ, Tri sestre*; Katoliško slov. izobraževalno društvo, Selca.
- Naglič, Miha, 2000, *Po ljudeh gor, po ljudeh dol*, 198, 28. 4. 2000, Gorenjski glas, Kranj.
- Naznanilo o Krekovi smrti*; Dom in svet, trideseti letnik, št. 9–10, str. 304–305.
- Slovenska zemlja: *Selška dolina*, Ilustrirani Slovenec, 21. 6. 1925, št. 137.
- Šmid, Olga *Selca nekoč*, izdalo in založilo TD Selca, 1973.
- Več avtorjev, *Ob 50-letnici dr. Janeza Ev. Kreka*, 1917, izdali in založili pisatelji doneskov.
- 75 let planinstva v Selški dolini*, 1982; zbornik Planinskega društva Železniki, izdan ob 75-letnici planinstva v Selški dolini.
- 100 let Planinskega društva za Selško dolino Železniki*, 2007; PD za Selško dolino.
- Črno-bela razglednica J. E. Krek, 1917, hrani Muzej krščanstva na Slovenskem.
- Fotografije: iz arhiva PD Železniki, člani društva (Lojze Lotrič, Primož Šmid), Igor Mohorič Bonča.

Besedilo je za objavo v zborniku prirejena oblika muzejske razstave Krekova kočna na Ratitovcu, ki smo jo v galeriji Muzeja Železniki predstavljali med 12. majem in 12. junijem 2017, na Ratitovcu pa v juliju 2017.